

Ο Ραφιός ο караβοκύρης, με Χαλκινούς ψαράδες στη γριποβολή της Μπαντούρας στη Νιάντρο. Στο βάθος τα χαλάσματα του «οντά» του Αη Γιάννη. (Φωτ. 1930).

Ανθρωποι της θάλασσας

Η ζωή των ψαράδων και οι τρόποι αλιείας στην ευκαρποτάτη Προποντίδα

ΚΑΤΗΦΟΡΙΖΟΥΝ τα κοπάδια των ψαριών με το πρώτο μήνυμα του χειμώνα από τη Μαύρη Θάλασσα, τα νοιώθεις τις ασέληνες νύχτες, αλλά για ατέλειωτα, να οδοιπορούν αθόρυβα μέσα απ' το βαθύ κανάλι του Κατάστενου. Μαζεύονται, γυροβολούνε στο βυθό της Προποντίδας, πυκνώνουν σε μάζα συμπαγή, δεν τα χωράει η θάλασσα. «Σφίγγονται, συνωθούνται το ένα δίπλα στ' άλλο, το ένα πάνω και κάτω απ' τ' άλλο, πλένε μαζί, τρίβονται, πληγιάζουν απ' την πολλή τριβή, ροδασπρίζουν τα πλευρά και τα μάγουλά τους...».

Δρομίζουν τότε τρομαγμένα, σπρωγμένα προς τον αφρό, ανατριχάει η όψη της θάλασσας, βράζει το ψάρι, πιάνεται –χιλιάδες ζευγάρια– στα πλεγματία των ψαράδων κι ό,τι γλυτώσει το σέρνει το μεγάλο ρεύμα του Μαρμαρά και το στριμώχνει στο φαρδύ θύλακο της Αρκτοννήσου...

Εκεί, σε χρόνους παλιούς, Ρωμιοί μεγαλοψαράδες είχαν σημένα τα ταλιάνια τους και όριζαν τις βολές από το Πιθάρι της Περάμου και τη Μηχανιώνα μέχρι το Νιοχώρι στο μυχό του Κυζικηνού κόλπου. Ξεχειλούσαν τ' αμπάρια των καϊκιών και οι αρσανάδες τους απ' το σπαρταριστό ασήμι της Προποντίδας. Εφτασε, λένε, να πιάσει σε μία και μόνη καλάδα διακόσιες πενήντα χιλιάδες ζευγά-

ρια παλαμίδες ο Γιωργάκης ο Ταλιαντζής, ο Περαμιώτης караβοκύρης ο επωνομαζόμενος Τζιμτζίμης!

Ορκοκατεβασιές

«Ορκοισμένη» πίστευαν οι παλιοί θαλασσινοί τη Μαύρη Θάλασσα, να τρέχει αδιάκοπα τα νερά της προς την Προποντίδα: Ήταν οι λεγόμενες «κατεβασιές»: Το ψάρι, που είχε ανηφορίσει την άνοιξη να ρίξει σε νερά γλυκύτερα τ' αυγό του, τώρα, με τους πρώτους βοριάδες και τα κρύα του φθινοπώρου, ακολουθούσε το ρεύμα για την Ασπρη θάλασσα. «Κι αν στις κατεβασιές του αυτές τύχαινε να βρει τρικυμία κι ευνοϊκό το πάνω ρεύμα, την Ανώτσιπα που λέγανε, μπορούσε ν' αδειάσει η Μαύρη Θάλασσα μέσα και σε είκοσι τέσσερις ώρες». Αν πάλε τύχαιναν καιροί αντίξοοι, νοτιάδες, που «παύει να τρέχει η Ανώτσιπα και γυρίζει το ρεύμα ανάποδα», άφριζε και αγρίευε το Κατάστενο, μια και τ' αντίστροφο ρεύμα πάει, το πολύ, μέχρι τα Καβάκια, στο στόμιο εκεί του Βοσπόρου, όπου ανακυκλώνεται και κοχλάζει συγκρουόμενο με τα βαθυρέματα μπροστά στις Συμπληγάδες. Τότε γύριζε και το ψάρι και στριμωχόταν και δεν κατέβαινε και «χαλούσε ο όρκος» όπως έλεγαν Ρωμιοί και Τούρκοι –ορκος– που κι αυτοί ήξεραν καλά πως η Μαύρη Θάλασσα

ήταν ορκοισμένη να κατηφορίζει τα νερά της στον Μαρμαρά.

Στις μεγάλες πάλε «ορκοκατεβασιές», που συνέβαιναν δυο με τρεις φορές τον χρόνο και κρατούσαν ελάχιστες ώρες, «έτρεχε η επιφάνεια με πέντε μίλια» καθώς «όψη και κανάλι γενόταν ένα» και «δίχτυ δεν έπιανε πάτο». Και ήτανε τότε που κοπαδιαστό το ψάρι και σπρωγμένο μπούκαρε απότομα στην Προποντίδα και έπηζε η θάλασσα και μάτωναν τα μάγουλα των οψαριών, οι γιακάδες, απ' το πολύ σύρσιμο το ένα πάνω στο άλλο...

Θάλαττα ευκαρποτάτη

Αστείρευτη η θάλασσα της Προποντίδας «ευλογημένος απ' τους θεούς τόπος της ψαροσύνης» και πέρασμα μοναδικό με τον πλουτοφόρο πορθμό του Βοσπόρου είχε ανέκαθεν «μέγα προϊόν τα οψάρια». Από αυτά τα εντόπια, κατά τα γραφόμενα του «Κερδώου Ερμή» του 1817 «...ως οι ξιφίαι, κέφαλοι, τρίγλια, λαύρακες, κωβίδια, γλώσσα, σκορπιό, χελιδονόψαρα, τριχίαι, σιάκια και τα παρόμοια, εξαρκούν προς χρήσιν των πολιτών, καθώς και τα οστρακοδέρματα, ως αστακοί, παγούρια, κτένια οστρεΐδια, μύδια, εχινάδες και σπηΐαι, εξ ών τα περισ-

σότερα εισάγονται από τα νησιά των Πριγκίπων, και τα λοιπά παράλια της Προποντίδας».

Ο Δίων ο Χρυσόστομος μακάριζε τους Βυζαντίους, «...χώραν τε αρίστην νεμομένους και θάλατταν ευκαρποτάτην», και ο Αριστοτέλης εγκωμίαζε τον πλούτο των εδω υδάτων με τα «απειροπληθή» είδη των ιχθύων και φυσικά των απαραμίλλων οστρακοδερμων.

Οι κτένες της Προποντίδας ήταν περιζήτητοι, ενώ τίποτα δεν θα μπορούσε να συγκριθεί σε γεύση με τα στρείδια που «στρείδευαν» οι «οστρεοθήραι» της Πλάτης και Οξειάς! Ο Καλλιγούλας, ο ονομαστός κοιλιόδουλος των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, κατά μαρτυρίες των ιστοριογράφων, παράγγελλε στρείδια της Οξειάς για τα γαστριμαργικά του όργια. Μέχρι και τις αρχές του αιώνα μας στη βορεινή πούντα του οξυκόρυφου βραχόνησου, τη γνωστή σαν Κάβο-στρείδια, φύλαγε μονίμως φύλακας οπλισμένος, να μην στρείδεύουν ξένοι τα εκλεκτά δίθυρα που εκτείνονταν αστό χαλί, σε όλο το βυθό περίγυρα.

Το ασήμι της Προποντίδας

Το μεγάλο όμως μπερεκέτι της Προποντίδας αποτελούσαν τα περα-

στικά ψάρια, τα «κοπαδιαστά» λεγόμενα «ήτοι τα καταβαίνοντα αγελήδον το φθινόπωρο από τον Εύξεινο Πόντο προς την Προποντίδα, και αναβαίνοντα την Άνοιξη εντεύθεν προς εκείνον σκομβρία, λοφάρια και πελαμύδες, από τα οποία αι πελαμύδες το φθινόπωρον γίνονται πασταί «λακέρδαι» και οι σκόμβροι την άνοιξη άπαχοι «τζήροι» ξηραίνόμενοι, είναι άρθρα εμπορίου, μετακομιζόμενοι εις πολλά караβοφορτία διά τα νησιά του Αρχιπελάγους. Γίνονται δε και παστοί κολιοί, και τριχίαι (σαρδέλλαι), αλλά περισσότεροι εις τον κόλπο της Νικαίας, Νικομηδείας και την Μαρμαρόνησον. Αλιεύονται δε και θύννοι...».

Αυτά από τα γραφόμενα του «Κερδίου Ερμή», και γνωρίζουμε πως η «θυννοθηρία», παράλληλα με την αλιεία των άλλων «αγελαίων ιχθύων», αποτελούσε ανέκαθεν τον κυριότερο πλούτο του Βυζαντίου «... απ' αυτών ακόμη των ηρωικών χρόνων». Τον βλέπουμε χαραγμένο από τον 4ο ήδη αιώνα στους στατήρες και τα χρυσά νομίσματα της Κυζίκου. Οι θαλασσινοί της Προποντίδας τον θύννο, τον τόννο ή όρκυνο όπως τον έλεγαν, τον κυνηγούσαν σε μεγάλο ψάρεμα σε βαθιά νερά από την Καλόλιμνο και το Μπόζμπουρουν μέχρι τη θάλασσα της Αρκτοννήσου. Το ψάρι ζύγιζε τριακόσια με τριακόσια πενήντα κιλά και πάνω. Σε μέρες μεγάλης ψαροσύνης έπεφτε κοπαδιάπο στο αλάγια ολόκληρα γύρω από τα ψαροκάικα».

«*Επάνω κόχλαζε το χαμψί και η σαρδέλλα, από κάτω τα σπρωγχε το τορίκι, πιο βαθιά θεριό ανήμερο ομοούσε ο όρκυνος. Ασταμάτητα τα γιουρούσια στο βυθό, κνηγούσε το ένα ψάρι τ' άλλο... Δρόμιζαν να σωθούν προς την όψη τα μικρότερα, στομωχόνταν στον αφρό η αθερίνα, το χαμψί, η σαρδέλλα, κι έπηξε ο κολιός με το σκομπροί -πολλές φορές και το λουφάρι- σάλντιζε από κάτω αθέατο το θεριό, βουτούσαν πάνωθε τα θαλασσοπούλια και γίνονταν τα λεγόμενα τζουρούμια! Πηγμένη η θάλασσα, κατακόκκινη και ματωμένη από τα σπάραχνα. Και ψηλά, χιλιάδες γλάροι να γυροφέρνονν, να φτεροκοπούν με κρωξίματα και να πέφτουνε συνέχεια, να βουτούνε, ν' ανεβαίνουν και πάλε να ξαναβουτούν ασταμάτητα...».*

Γριποκάικο, το τελευταίο που σωζόταν έως το 1980 στην Αντιγόνη, με τον караβοκέρη Στέλιο Κεραμιδώνα στα δίχτυα, να βολάζει κάτω από τους κρημούς του Χριστού. (Φωτ. 1980).

Τον συνήθη ανέκαθεν και κατ' εξοχήν τρόπο αλιείας στη Προποντίδα, αποτελούσε ο γρίπος. Δεκάκωπα και δωδεκάκωπα τα καΐκια του γρίπου, γεροφτιαγμένα και γοργοτάξιδα, είχαν παρά τον όγκο τους γραμμή ανάλαφρη χάρη στα γυριστά, καμαρωτά κοράκια στις πλώρες και τις πρύμνες τους. Σκαριά με δυνατό κουφάρι, γερρά ζουνάρια και στραβόξυλα, καπλαντισμένα με τσαμόξυλο, γερρά καλαφτιασμένα κατάμαυρα πολλές φορές απ' το πολύ κατράμι, είχαν στόλισμα μοναδικό τους οϊμάδες, καλοδουλεμένους και βαμμένους με χρώματα φανταχτερά, με συνηθέστερη την παράσταση του Αη Γιώργη του Καβαλάρη να λογχίζει τον άγριο δράκοντα. Κάτω από το ζαβράκι, στη βάση του ποδόστομου της πρύμνης, στο συρτάρι της κουμπάνιας, κάθε καΐκι φύλαγε γκόλφι ιερό τα κόλυβα του Αγίου Νικολάου.

«Στις δύσκολες τις ώρες έφτανε

να ρίξουν στη θάλασσα δύο-τρία σπυριά, για να καταλαγιάσει αμέσως το κύμα και να μερώσει το πέλαγος...».

Ο γρίπος κατά κανόνα τραβιόταν σε χαλίκι μέρος, με βυθό καθαρό, χωρίς σκαλώματα, πανάρχαιος τρόπος ψαρέματος που έμελλε να σβήσει στα χρόνια μας. Το γριποπλέματο, που στεγνό ακόμα με τα σχοινιά, το τόρι και τις μαρμαρόπετρες του ζύγιζε πάνω από 600 κιλά, απαιτούσε δεκαεννιά τουλάχιστον ανθρώπους· συχνά έβλεπες να σπεύδουν από ξηράς άλλους δέκα και δεκαπέντε για το κολάνι. Το ταρλακόζι, είδος μικρού γρίπου που του αρκούσαν στο στήσιμο και στο μάζεμα έξι νομάτοι, ήταν ψάρεμα καλοκαιρινό. Το γριπάκι ήταν δύσκολο στο στήσιμο, δίχτυ ασήκωτο απ' το πολύ μολύβι βολαζόταν σε νερά βαθιά και ήθελε βαρυσχειμωνιά: «όσο πιο βαρύς καιρός τόσο καλύτερη η ψαριά».

Άλλο είδος δίχτυου ήταν η τράτα και το γκιργκίρι, το «αγράριον» των βυζαντινών. Το τελευταίο «δεν είχε στεριά» ήταν πλεμάτι πελάγου και το ψάρεμα γινόταν μεσοπέλαγα με δύο καΐκια. Το ψάρεμα της αλαμάνας κρατούσε συνήθως μία και δυο βδομάδες, προϋπόθετα και αυτό δυο καΐκια και οι Ταυφάδες έκαναν πάντα πλούσιο μερτικό και ξεφάντωμα βαρβάτο στο γυρισμό τους. Σε μακρινό ψάρεμα τραβούσαν και οι σαντάλες, καΐκια μεγάλα, εντυπωσιακά τα «αλιευτικά σαντάλια» των Γραικορωμαίων που αναφέρονται στο χρυσόβουλλο του κυρ Ανδρόνικου του Παλαιολόγου...

Το καράβι της προσφυγιάς

Τελειωμό δεν έχουν οι αναδιηγήσεις οι θαλασσινές· και τι να πρωτοπείς για την ευλογημένη εκείνη θάλασσα της Προποντίδας. Το παραμύθι της, απέραντα γοητευτικό, το πή-

ρε ένας ξεκληρισμένος κόσμος θαλασσινών, βαρκάρηδων, ψαράδων και караβοκυραίων και τ' άραξε στις νέες του πατρίδες, αυτές που ξανάκτισε σε γυαλούς, όχι πάντα φιλόξενους. Κι όμως, λένε πως τότε, στη μεγάλη έξοδο, μαζί με τις εικόνες και τους αγίους τους, δεν ήταν λίγοι εκείνοι που φόρτωσαν -όσοι πρόφτασαν- και τα δίχτυα τους τα μικροπλέγματα, τ' αθερινιά, τα ξιφιόθηρα, τα στακόθηρα και τα μαρμαρουνερά τους, ορκισμένοι να τα βολάσουν σε θάλασσες λευτερωμένες.

Κι όχι μόνο αυτά. Πάνε λίγα χρόνια που πέθανε σκευρωμένος εκεί στο Τουρκολίμανο, ο Βίντζης η Διαμαντάρα, το Θεριό. Όταν τότε, το '22, άραξε και στο νησί της Χάλκης το καράβι της προσφυγιάς, ο γέρο Μιχάλης ο караβοκέρης, μαζί με τις πατρικίες ευχές και τα μπογαλάκια, του φόρτωσε παραπροίκι και το καΐκι του γύρου, σάϊτα καλοτάξιδη και χρυσοπλουμισμένη. Το κουβάλησε αυτός, το ξεφόρτωσε στο Τουρκολίμανο και ξαφνιαζόταν ο φτωχόκοσμος κι απορούσε να βλέπει όλο εκείνο το αραγμένο ξόμπλι με τα σκαλίγματα, τα πουλιά, τα κάνιστρα και τα λουλούδια, π' αγκάλιαζαν πέρα για πέρα το γύρο του καϊκιού. Τι φταίνε οι άνθρωποι που δεν τους είχανε ποτέ μιλήσει για «σεργιάνια» του καλού καιρού και φεγγαροβαρκάδες!

Σάπισε και ρήμαξε με τα χρόνια η χρυσοπλούμιστη σάϊτα και βούλιαξε δεμένη εκεί στο βούρκο του Τουρκολίμανου...

Γλωσσάρι: γιουρούσια, το=επίθεσις, έφοδος, γιακάς, ο=το βραγχακό επικάλυμμα των ψαριών.

σαλντίζω=εφομοί, επιθήματα, προσβάλλω. αλάγια, τα=σωρός, πλήθος, σύνταγμα. κοιλιάδα, η=ένα ριζίμο πλεματιού, βολή. πλεμάτι, το=δίχτυ. οϊμας, ο=σκάλυγμα κολάνι, το=κατατωστήρας ή μεσιά. Κομμάτι σχοινιού ή γερού πανιού που δένεται στη μέση για να τραβούν στο γυαλό την τράτα.

Ο γρίπος του Πρόδρομου του Βίντζη, του Χαλκινού караβοκέρη βολάζει στη γριποβολή του Καλαφάτη της Αντιγόνης. (Φωτ. 1930).